

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА – СИРМИЈУМ
СРЕМСКА МИТРОВИЦА

ЗАВРШНИ МАСТЕР РАД

**ИГРА КАО ПОКРЕТАЧ РАЗВОЈА СОЦИЈАЛНЕ
ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ ПРЕДШКОЛСКОГ ДЕТЕТА**

Професор - ментор:
др Марта Дедај, проф.

Студент:
Данијела Ђаковић

Сремска Митровица, 2025.

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА – СИРМИЈУМ

СРЕМСКА МИТРОВИЦА

ЗАВРШНИ МАСТЕР РАД

**ТЕМА: ИГРА КАО ПОКРЕТАЧ РАЗВОЈА СОЦИЈАЛНЕ
ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ ПРЕДШКОЛСКОГ ДЕТЕТА**

Предмет:

Игра као центар предшколског курикулума

Професор - ментор:
др Марта Дедај, проф.

Студент:
Данијела Ђаковић
бр. индекса 52/2024 М

Сремска Митровица, 2025.

САДРЖАЈ:

УВОД.....	5
1. ИГРА И СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ ДЕЦЕ	7
1.1. Социјални развој предшколског детета – шта је улога вртића.....	7
1.2. Улога игре у социјалном развоју	8
2. РАНИЈА ИСТРАЖИВАЊА	11
3. СОЦИЈАЛНА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА НА ПРЕДШКОЛСКОМ УЗРАСТУ	14
3.1. Игра као средство развијања социјално прихватљивих модела понашања	15
4. СТАЊЕ У ВРТИЋИМА - ПЕРСПЕКТИВА ВАСПИТАЧА	18
5. МЕТОДОЛОШКИ ДЕО	20
5.1. Предмет и проблем истраживања.....	20
5.2. Циљ и задаци истраживања	20
5.3. Општа и посебне хипотезе	20
5.4. Узорак истраживања.....	21
5.5. Методе истраживања	21
5.6. Инструменти истраживања	21
5.7. Ток истраживања.....	22
6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	23
7. ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА	34
8. ИДЕЈА ЗА УВОЂЕЊЕ ПРОМЕНЕ У ПРАКСИ И ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ.....	35
8.1. Радионица за родитеље „Кроз очи другог“	36
8.2. Пример добре праксе	40
ЗАКЉУЧАК.....	50
ЛИТЕРАТУРА.....	52
ПРИЛОГ - Упитник	53

АПСТРАКТ

Дете играјући се гради слику о себи и развија односе. Оно се договара и усклађује са другима и доживљава себе као део групе и заједнице. Игра је главна дечја активност. Она утиче на емоционални развој, подстиче социјалне односе, утиче на интелектуални развој, и кроз забаву ствара прилике да се развијају односи који су обојени толеранцијом, емпатијом, сарадњишвом, дељењем улога, мирним решавањем проблема. Игра повезује децу без обзира на њихове разлике. Кроз игру, деца постају друштвенија, и припремају се за живот који подразумева социјалне вештине. Током игре, сва су деца само учесници ове најважније активности у њиховом животу, разлике не постоје. Деца увек нађу пут до игре.

Да бисмо утврдили у којој мери игра може да буде покретач развоја социјалне интелигенције предшколске деце, поставили смо циљ и истраживачке задатке и спровели истраживање у предшколској установи „Дечја радост“ у Панчеву са васпитачима, како бисмо из њихове перспективе сагледали вредост игре као средства које помаже деци да изграде вршњачку мрежу и друштвене односе, социјализују се, и развијају социјалне вештине које су кључни елементи социјалне интелигенције. Утврдили смо да игра покреће пасивнију децу на учешће у активностима, подстиче децу која су лидери да осете потребе других да буду део њихове групе, и да пројектни приступ представља један од пожељних облика рада којим се социјалне вештине могу подстицати на раном узрасту. Такође, утврдили смо да разни облици игара у оквиру којих се деца постављају у улогу другог доприносе развоју прихватљивих образаца понашања и регулацији емоција код непожељних облика понашања. Истраживање потреба и искустава васпитача пут је ка увођењу промена у праксу, што смо истраживањем и желели да постигнемо.

Кључне речи: игра, социјалне вештине, социјална интелигенција, предшколско дете.

УВОД

Кроз игру дете гради блискост са вршњацима, развија осећај за одговорност, за сарадњу, гради комуникативност и развија осећај за друге, тако што учи да се стави у позицију другог и да га разуме. Игра служи да дете научи да сарађује, поштује правила, и да на прихватљив и адекватан начин покаже како се осећа или реши конфликт. Међу посебним циљевима који се остварују кроз игру, истиче се развијање способности асертивног посматрања, реаговања и формирања понашања (Крсмановић и др. 2020). Такође, једна од важних функција игре јесте развијање комуникације и интеракције са другима (Крњаја, 2012).

С обзиром да се у игри остварује активан однос деце са другом децом, јер игра је интеракција у друштву вршњака, она тако шири дечје социјално искуство. Када говоримо о социјалној интелигенцији која је образац понашања који се учи и усваја, игра служи да се кроз њу науче одређени модели понашања и комуникације, што заједно води ка разумевању позиције и улоге у којој се налази друга особа, односно, развијању социо-емоционалних вештина.

У свакој врсти игре можемо да приметимо децу лидере, или „вође“, и децу која су слабије укључена у заједничке активности и игре, или такозвану децу „посматраче“. Деца „посматрачи“ и поред мноштва подстицаја често не бивају довољно укључена у слободну, или другу врсту игре, од стране својих вршњака. Саосећајност која би требало да је на припремном предшколском узрасту делимично развијена, није на завидном нивоу данас (утицаји породице, савременог темпа живота, васпитања итд), и одређене групе које су у међусобним чврстим односима (деца блиска међу собом, деца лидери или „вође“) не труде се да укључе у игру и ону децу која се не истичу. Повређивање осећања деце „посматрача“ због изопштавања из игре која је главни покретач свих области развоја, код њих доводи до сниженог нивоа самопоуздања, што се лоше одражава на целовитост њиховог развоја.

У пракси примећујемо да одређеним играма које подстичу интеракцију међу децом, можемо да утичемо на појаву да се деца која се „истичу“ позабаве и почну боље да разумеју осећања повученије деце, или деце „посматрача“, и бодре их да буду део заједничке игре. Када организујемо игре са оваквим циљем, можемо да утичемо на развој социјалне интелигенције све деце, и помогнемо грађење вршњачких односа међу децом која не показују довољан ниво заједничких интересовања, а уједно, имају и значајне карактерне разлике. С обзиром да су односи важан фактор добробити деце, игра треба да

ојача осећај вршњачке припадности у групи, па свој рад треба заснивати на ојачавању веза међу свом децом.

Да би се утврдило на који начин се игра може користити као средство којим се подстиче социјална интелигенција предшколске деце, и какав однос васпитачи имају према овој области развоја, извршено је истраживање у предшколској установи Дечја Радост у Панчеву, на узорку од 50 васпитача. Истраживањем смо покушали да утврдимо како игра може да покрене односе међу децом у групи у позитивном смеру, управо када је реч о активирању деце „посматрача“, којим играма то најчешће чинимо, и у којој мери пројекти могу да буду фактор развијања социјалне интелигенције на овом узрасту.

Након истраживачког дела указано је на могућности коришћења креативних решења кроз радионички приступ развијању партнерства са породицом, помоћу ког учимо родитеље о вредностима игре у социјалном развоју деце, са давањем практичних примера који се могу користити у породичном окружењу. Као пример добре праксе, одабран је пројекат који је организован у нашем вртићу, у ком је акценат био на томе „како се осећам у улози другог“. Разумевањем позиције другог, деца граде вештине којима се њихова друштвеност негује, и социјална интелигенција долази до изражаја. Самим тим, она се охрабрују да у игру укључују све вршњаке без обзира на разлике које можда постоје међу њима.

ТЕОРИЈСКИ ДЕО

1. ИГРА И СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ ДЕЦЕ

1.1. Социјални развој предшколског детета - шта је улога вртића

Када се дете роди, оно није свесно себе у контексту „ја“. Када почне да говори, примећујемо да дете о себи говори у трећем лицу. Иако је предвиђено да се негде почетком друге године почне развијати свест о себи, у раду понекад код неке деце имамо прилику да видимо да о себи говоре у трећем лицу чак и након треће године. Иако су развојни миљокази путоказ којим оквирно треба да се водимо, деца су различита као и њихов темпо развоја, па се сусрећемо у раду са децом која раније сазревају, што се уочава кроз њихово понашање према себи и другима. Наша улога је да праћењем односа детета према себи и окружењу, стварамо подстицаје да се оно у социјалном и сваком другом смислу правилно развија.

Кроз најраније детињство, средина у којој расте, детету омогућава да почне да развија и показује своје емоције. Најважнији подстицај за емоционални развој су одрасли који га окружују и са којима је у контакту. Од првих емоција које видимо кроз поруке „гладан сам“ или „боли ме нешто“ дете постепено надограђује начин на који показује емоције, које су на раном узрасту увек бурне, и спонтано се јављају. Зато често срећемо децу јасленог узраста која имају снажне реакције када нешто није по њиховом, када се одвајају од мајке, или при сусрету са непознатим лицима. Иако мислимо да је реч о недостатку дисциплине, или васпитања од стране родитеља, напротив, реч је о томе да дете не зна како да контролише своја осећања, а многа од њих су му и непозната. Временом, оно учи како да их савлада, контролише, усмери на нешто друго, и долази до промене у његовом понашању, како према себи, тако и према другима. Интеракције су нешто што се од рођења учи, и морамо имати разумевања за бројна дечија понашања која се косе са нашим традиционалним схватањем „лепог васпитања“ на одређеним узрастима.

Иако је свако дете другачије, деца се развијају кроз предвидиве начине, а васпитачи су посебно добро упознати са прекретницама које се јављају на узрасним прелазима. Посматрањем, праћењем и бележењем појава одређених прекретница васпитачи могу да уоче и фокусирају се на потенцијална кашњења у очекиваном развоју, и све своје утицаје усмере на пружање подршке за развијање способности грађења блиских односа са

окружењем, као и усвајања прихватљивих образаца понашања (Радосављевић Кирћански, 2018).

У пракси, дешава се да дете које има проблем са говорно-језичким развојем показује обрасце понашања према деци попут агресивности, љутње, беса и слично, што нам ставља до знања да му је потребна помоћ да превазиђе говорни проблем који има, јер нема начин да каже шта жели или га мучи, да би могло да оствари праве односе са вршњацима и буде прихваћено. Такође, уочавамо и да се деца повлаче када имају овакве проблеме, па бирају радије игру у тишини са самим собом, него у друштву, што поново, за нас, васпитаче, представља аларм да се позабавимо социјализацијом оваквом детета.

У редовном току развоја, кроз односе са другима, деца развијају и уче како да граде односе, како да их одржавају, а такође и како да изразе емоције или да њима управљају. Што је више односа, то она боље граде слику о себи, као и о томе шта могу да очекују од других, чиме усвајају друштвено прихватљиве обрасце понашања.

До завршетка предшколског узраста, у оквиру социјално-емоционалног развоја, васпитачи треба да оспособе дете за сарадњу са вршњацима и одраслима, да га науче како се решавају конфликти мирним путем, да му помогну да изгради позитивну слику о себи, прихвати ауторитете, схвати и зна да примени компромис у игри и другим активностима и научи да разликује прихватљиве од неприхватљивих образаца понашања, водећи се тиме да оно прво треба да се понаша на друштвено прихватљив начин (Радосављевић Кирћански, 2018).

1.2. Улога игре у социјалном развоју

Развојни карактер игре огледа се у чињеници да се способности које се стичу кроз њу у раном детињству, уграђују у сложеније способности, које ће се развијати у старијим узрастима и представљају предуслове за њихово јављање. „Игра и развој су међусобно условљени, док развој отвара нове могућности игри, она са своје стране потпомаже његов природни ток“ (Трнавац, 1991: 11).

“Помоћу игре дете стиче искуства, обогаћује се знањем, јер експериментише, развија машту, фантазију, мишљење и труди се да пронађе брзо и лако решење у савладавању препрека” (Крсмановић и др. 2020: 46). Дете кроз игру учи да се прилагођава, и да тимски сарађује и на тај начин развија способности и вештине за интеракцију са околином. Околина треба да буде подстицајна и да стимулише дечје потенцијале, односно, треба да мотивише децу да ступају у интеракције са вршњацима и одраслима, и

тако долазе до нових знања и компетенција. „Социјалном интеракцијом са окружењем, деца се уче социјалном понашању, нормама и вредностима које су друштвено прихватљиве, обликују своја уверења, идеје, ставове, понашања. Дететов однос са вршњацима чини значајан аспект социјалног развоја” (Chillessen, Bellmore 2011, према: Крсмановић и др. 2020: 47).

Игра је за децу важна како у области социјалног, тако и у области емоционалног развоја. Она је за децу најважнија активност. Кроз игру, дете учи приступе и начине како да се зближава са децом и гради односе са одраслима из окружења. Играјући се, дете ће развијати емпатију, учиће како да покаже осећања, како да их „каналаше“, како да комуницира и какви облици комуникације су пожељни, како се функционише у групи односно тиму, шта је сарадња, како се заједнички решавају проблеми, зашто је важна толеранција, и на овај начин стицаће драгоцену искуства за живот.

Поред пријатног осећања задовољства и испуњености током игре, што првенствено мотивише децу да буду њен део, она су и активни учесници сопственог развоја, јер откривају, истражују, трагају за новим решењима и граде своје самопоуздање након сваког новог успеха. Највећи део сазнања која стекне, дете ће стећи кроз игру. Уједно, у групним играма или играма у пару, деца лако почињу да схватају какви облици понашања спутавају игру, смањују круг вршњака који желе да учествују, какви приступи омогућавају да неко буде „најважнији“ или „главни“ у игри, која понашања им не пријају, као и која понашања одбијају другу децу од игре, и на тај начин уче социјалне обрасце прихватљивог понашања, односно, развијају своју социјалну интелигенцију.

Дечја игра није само активност у којој се деца „боре против досаде“. Игра је за дете посао као што је за одраслог његов професионални избор којим се бави. Деца се током игре сналазе, мудрују, концентришу, па тако развијају и бројне интелектуалне способности. Крњаја (2012) каже да је „игра начин самосталног деловања, при чему дете бира шта и како жели да ради, и колико ће то трајати” (Крњаја, 2012: 111).

Будући да игра у друштву доноси много добробити, одрасли треба да буду њени покретачи што чешће, а такође, треба да мотивишу децу да учествују. Понекад су и сами одрасли део дечје игре, што је за децу посебно важно, јер одрасли својим понашањем даје деци модел по ком учи морална начела, вредности, утиче на развијање одговорности и на тај начин показује, што деца усвајају на основу понуђеног модела, како се треба понашати и реаговати у неким ситуацијама.

Најједноставнији начини да се примене подстицајне игре, јесу игре улога, које често и родитељи играју са децом код куће, а и у вртићу редовно представљају саставни елемент пројектних садржаја. Постављањем деце у одређене улоге пружа им се прилика да „обују нечије ципеле“, осете оно што осећа неко други, и променом свих понашања мењају и однос окружења према њима. Наравно, адекватан модел понашања у оваквим играма, са примерима онога како се треба понашати у неким ситуацијама, најбољи су учитељи деци. Посматрањем деце у игри, видимо да она сама уче како да донесу неке изборе, усвајају обрасце за поштовање правила (која најчешће сама доносе), али и правила која понекад постављају и одрасли.

“Ситуација игре јесте снага односно покретач који дете води у нова открића и на виши ниво развоја” (Рајић и Петровић Сочо, 2015). Та нова открића се великим делом односе и на откривање своје улоге у игри, своје улоге у односу на другу децу, њихових утицаја током игре, и кроз све ове елементе, деца уче да развијају друштвено прихватљиве обрасце понашања. Зато се и каже да је игра важан фактор социјалног развоја.

Игра се кроз литературу описује као суштинска активност за развој детета, јер доприноси развоју апсолутно свих дечјих потенцијала и утиче на све развојне области позитивно. Истраживања показују да се социјални и емоционални развој детета може поспешити укључивањем одраслих који нуде развојно одговарајућа искуства и ангажују децу у намерно одабраним и испланираним активностим, наводи Милошевић (2018). Такође, исти аутор каже да игра побољшава напредак раног развоја повећањем прилагођавања, побољшања говора и смањења социјалних и емоционалних проблема (Sung, 2018, према: Милошевић, 2018). Што се деца више играју, она ће више знати да регулишу своја осећања, да се суоче са проблемима са којима се срећу, да се носе са стресом итд. Она практично ојачавају себе играјући се и то је за њих изузетно важна особина која ће им у каснијем животу помоћи да се лакше уклапају у различита окружења и средине.

Док су мала, деца током игре уче како треба да се понашају када осете љутњу, бес, када су тужна или уплашена. Поред учења како да регулишу своје емоције и односе са другом децом, игром деца утичу и на развој комуникације, што је за социјални развој најважније, јер деца кроз комуникацију граде односе који су један од три најзначајнија фактора дечје добробити према Годинама узлета. Емоције, социјални односи и способност комуникације су кључ развоја социјалне интелигенције на раном узрасту.

2. РАНИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Ранија истраживања социологије детињства показују да „укључивање деце у односе са вршњацима доприноси обликовању њиховог идентитета и представља темељ за развијање осећаја припадности“ (Džeјms, 2004, Цолић и Брашко, 2014, према: Милошевић, 2018: 174). „Посредством вршњака, деца учествују у једној од најдоминантнијих активности током детињства - игри. Деца која се дуже времена играју заједно развијају властите системе комуникације“ (Saton-Smit, 1989: 266, према: Милошевић, 2018: 175), а такође, ниво задовољства и уживања током интеракције у игри највише зависи од успостављене сарадње као социјалне вештине (Klarin, 2006, Милошевић, 2018). Значај развијености социјалних компетенција деце јасно уочавамо у дефиницији коју наводе Parker, Asher (1987), а која јаче да је „успешна интеракција са вршњацима у игри предиктор за ментално здравље и опште функционисање“ (Parker, Asher, 1987, према: Милошевић, 2018: 175). Посматрањем деце у игри, уочавамо да су она деца која су склонија развијању игре у свакој прилици, чешће окружена већим бројем вршњака, а интеракције које остварују током игре утичу на њихову регулацију емоција, договарање (што утиче на степен језичког развоја), развијање сарадње, грађење партнерских односа и заједничког решавања проблема и слично. Самим тим, оваква деца „привлаче“ другу децу, која показују жељу да и она буду део оваквих „тимова“ и позитивни утицаји игре на односе и емоције деце се гранају и крећу узлазно.

Игра представља деценијама уназад примамљиво тле за бројне истраживаче. Њени утицаји на дечји развој анализирани су, и даље се испитују како на нашим просторима, тако и у свету. Истраживања доприносе схватању овог појма, чиме се стварају основе за промене у односу на њено разумевање и самим тим и огранизовање. Што боље разумемо какве утицаје на дечји развој игра остварује, то ћемо се више залагати за њену примену у оквиру времена које проводимо са децом. Уједно, анализирањем доступне литературе и упоређивањем различитих резултата истраживања, моћи ћемо и родитељима да укажемо на предности игре кроз давање практичних савета усмерених на конкретне потребе њиховог детета када је реч о игри као средству којим се осварују одређени развојни бенефити.

Раније се дечји развој истраживао кроз разне домене, али се није довољно пажње посвећивало социјалном аспекту (Клеменовић, Марић Јуришин и Николић, 2016). Последњих деценија у литератури се појављује све више истраживачких радова који се

баве социјалним аспектима дечјег развоја, што је, рекло би се, допринело и томе да се социјализација деце на раном узрасту више посматра као један од кључних фактора целовитог развоја. Међу покретачима ове промене на првом месту истичу се аутори који су уочили повезаност проблематичних понашања у вршњачкој групи и лошијих академских постигнућа (Buhs & Ladd, 2001; Keane & Calkins, 2004; Warden & Mackinnon, према: Клеменовић, 2014). Такође, као значајна, показала су се и истраживања која су се бавила могућностима јачања социјалних компетенција предшколске деце тако што се примењују различити програми за превенцију ризичних понашања (Башић, 2012, према: Клеменовић, Марић Јуришин и Николић, 2016).

Вођене споменутим истраживањима Клеменовић, Марић Јуришин и Николић (2016) извршиле су истраживање којим су желеле да потврде улогу социјалних компетенција деце за прихваћеност у групи вршњака. Дошле су до следећих закључака: када дете није прихваћено у групи, или теже остварује односе са другом децом, има већи ризик да развију антисоцијално понашање, даље, да су девојчице прихваћеније у групи вршњака од дечака јер имају развијеније социјалне компетенције. Уједно, утврдиле су и да антисоцијално понашања негативно утиче на ниво прихваћености у групи, и да је утврђивање социометријског статуса деце у првим годинама боравка у вртићу важан фактор за подстицање развоја социјалних компетенција које утичу на ниво прихваћености у групи. Идентификовање деце којој је потребна додатна подршка у остваривању интеракција у групи, према овом истраживању представља важан фактор развоја социјално прихватљивог понашања које води већем степену прихваћености у групи вршњака (Клеменовић, Марић Јуришин и Николић, 2016).

С обзиром да окружење у ком дете проводи време има највише утицаја на развијање његових образаца понашања, у литератури наилазимо и на истраживања која се баве овом темом, па тако (Denham et al., 2003, према: Павловић и Клеменовић, 2019) кажу да недостатак емоционалних компетенција или недостатак емоционалне регулације и уочавања емоција, у детињству често изазива агресивно понашање, или поремећаје понашања и антисоцијално понашање. Уколико је дете у раном детињству у породици окружено обрасцима понашања која нису подржавајући, или су насилни, или не наилази на емоционалну подршку и разумевање за задовољавање његових потреба, оно ће управо имати, према споменутим ауторима, већи ризик да развије неки од антисоцијалних облика понашања (Павловић и Клеменовић, 2019).

С обзиром да су социјални и емоционални развој уско повезани, нека од истраживања показују да способност деце да на просоцијалан начин регулишу емоције омогућава да са вршњацима и наставницима граде боље односе и да их они боље прихвате, па се то посредно одражава и на успех у школи (Shores, Wehby, 1999, према: Радосављевић Кирћански, 2018).

3. СОЦИЈАЛНА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА НА ПРЕДШКОЛСКОМ УЗРАСТУ

Према Годинама узлета, „дете је социјално биће, природно усмерено на односе са вршњацима и одраслима” (Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018: 6). Градећи себе као социјално биће, дете развија кроз рано детињство своје социјалне вештине које упоредо подстичу и емоционалне, а скуп неколицине тих особина представља социјалну интелигенцију. „Под социјалном интелигенцијом подразумева се способност процењивања односа између људи, разумевање поступака људи, као и процењивање реаговања на поступке других људи и преузимање иницијативе у социјалним односима“ (Чутовић, 2018: 146). Већина истраживача (Вучић, 1989; Големан, 2007; Златић и Бјекић, 2007; Требјешанин, 2004, према: Чутовић, 2018) социјалну интелигенцију сматрају способношћу појединца да адекватно разуме и процени сопствено понашање, као и понашање других људи. Ова особина учи се и развија од раног детињства, кроз прве социјалне контакте и покушаје да се схвати понашање вршњака у одређеним ситуацијама, постављајући се у „њихове ципеле“, и покушавајући да се сопствено понашање прилагоди потребама оног другог, у складу са ситуацијом. Било у породици, или вртићу, деца треба да развију способност разумевања туђих осећања и поступака, и науче како своје понашање да прилагоде ситуацији адекватно реагујући.

Све области развоја су између себе повезане и утичу једна на другу. Дружење утиче на развој емоција, емоције су повезане са социјалним односима, интеракције подстичу учење и интелектуални развој, чиме се граде морална начела, а у игри дете се и физички, умно и емотивно развоја. Ако деца стварамо прилике да остварују комуникацију и ступају у односе са другима, ми им пружамо подлогу да на тај начин развијају своје способности комуникације од чега полази развијање друштвених односа. Ако деца ово ускраћујемо, она неће развити све потребне социјалне вештине неопходне за нормално функционисање кроз даље школовање и живот. Чак, може да се догоди и појава неприлагођених облика понашања која захтевају и стручну интервенцију. Ово су кључни разлози зашто се у вртићима посебна пажња посвећује социо-емоционалном развоју. Деца која нису имала довољно прилика за дружењем са вршњацима, често знају да буду повучена, некад и без разумевања за друге, нестрпљива, без свести о значају договора у игри, мирног решавања сукоба и слично. Она се углавном не истичу, нечујна су, али траже много пажње васпитача јер су емоционално недовољно испуњена. Недостаје им игра и

односи са вршњацима и кроз однос са васпитачем покушавају да надокнаде потребу за односима.

Кроз дружење са вршњацима, дете у ствари гради у позитивном смеру себе као социјално биће. Стицањем искустава у породици и вртићу, дете гради самопоуздање, емпатију, интелект, радозналост итд. Током предшколског детињства дете треба да искуси, научи да управља и изрази мноштво позитивних и негативних емоција. Емоције су важне за грађење односа међу децом, па тако Марић Јуришин и Костовић (2016) кажу да „дете треба да научи да развија блиске, задовољавајуће односе са другом децом и одраслима, кроз активно истраживање своје околине, а колико ће дете да буде успешно у овоме зависи од његове способности регулације емоција, познавања и разумевања околине, и његове способности да се понаша у складу са тим спознајама учење“ (Cohen et al., 2005, према: Марић Јуришин и Костовић, 2016: 187).

Када посматрамо децу предшколског узраста, у погледу социјалних вештина, трудимо се да испратимо да ли је развијена вештина слушања, да ли дете уме лепо да се изражава и да поставља питања, да ли слободно тражи помоћ и колико су му друга деца наклоњена, да ли стрпљиво чека на ред код укључивања у игру и прати правила игре, да ли има пријатеља за игру, колико је спремно да пружи помоћ другима, како реагује када је неке потребна помоћ, шта говори, како се понаша у таквим ситуацијама и слично (Katz i McClellan, 1997; Brajša-Žganec, 2003, према: Марић Јуришин и Костовић, 2016).

На овом узрасту, све социјалне вештине код деце подстичемо на два начина: као модел који ми пружамо деци, и кроз игре које имају циљ да подстакну друштвеност деце, и утичу на њихов унутрашњи осећај о томе како се осећа други, и каква осећања ми изазивамо својим понашањем код других.

3.1. Игра као средство развијања социјално прихватљивих модела понашања

С обзиром да у раду често примећујемо да се кроз одрастање међу децом појављују она са лидерским особинама, која лако окупљају око себе другу децу или већину, и она повученија, која су слабије укључена у заједничку игру, како на своју иницијативу, тако и на иницијативу других, редовно примећујемо игре којима се подстичу способности социјалне интелигенције на раном узрасту, јер је игра најмоћније средство за учење на овом узрасту. Како социјалне, тако и емоционалне вештине, деца најбоље испољавају у игри, а уједно, на овај начин их и најбрже уче, и са најдубљим разумевањем.

Деца на предшколском узрасту проводе доста времена у установи где се повезују са вршњацима и граде социјалне мреже. Наша улога огледа се у томе да сва деца стекну оне социо-емоционалне способности које ће доприносити њиховом лакшем укључивању у све даље животне токове (на првом месту друштвене односе у даљем школовању).

Током предшколског детињства, у вртићу, деца треба да савладају како да буду сагласна са другима, и да развију вештине ступања у интеракције са вршњацима. Што је дете компетентније у погледу овога, то ће мањи ризици бити да развију проблематична понашања. Павловић и Клеменовић (2019) наводе да „ако деца имају проблема у емоционалном развоју, она ће највероватније имати и проблема у социјалном, и то је један од разлога зашто се неусклађен емоционални развој и проблеми у понашању углавном помињу заједно“ (Павловић и Клеменовић, 2019: 9). Слично томе, рецимо, деца која имају поремећај пажње имају обично и слабије развијене социјалне вештине. До оваквих проблема најчешће долази због неприкладног окружења у ком дете одраста, или ако родитељи немају слуха за дечје потребе, или своје стављају испред њихових.

Лоши услови живота такође могу да допринесу развијању проблема у социјализацији код деце. Дете које одраста у породици која не може да му приуштити економску сигурност, топлину дома, сигурност, које је окружено непријатном атмосфером или негативним емоцијама (свађе, нетрпељивост, тензија), ако нема услова за дружење са децом, и није окружено родитељском пажњом и љубављу, често развија одређене облике неприхватљивог понашања као што је ударање, гурање, викање или говорење ружних речи, насилно понашање, искључивање вршњака који су повученији из игре, подсмевање, нетолерантност, и слично. Деца на овај начин шаљу поруку да им је потребна подршка, односно, показују и прихватају понашања која гледају код куће. Такође, она нас обавештавају да у њима постоје проблеми са којима на овом узрасту не знају да се носе. Управо зато у вртићу користимо игру као средство којим ћемо интервенисати ради регулисања оваквих понашања. У игри деца најбоље и најбрже схвате шта је то што осећају, и како да то промене и боље се осећају.

Игра утиче на развој бројних позитивних дечјих особина, па у литератури наилазимо на препоруке врсте игара којима им можемо додатно помоћи. То су углавном кооперативне игре попут социјално-драмске игре улога, игре претварања, игре у којима се изражавају емоције чиме деца уче да их разликују код себе и других, јер помоћу њих деца усвајају различите улоге, правила и обрасце понашања у друштву (Пешикан и Антић, 2012). У игри деца уче да контролишу емоције, уче како да се суоче са проблемима, и како

да их решавају на прихватљив начин. Развијају и моралне вредности и машту, и како да изразе своја осећања кроз креативну игру, бојење, цртање, покрет, глуму итд.

Кроз игру деца уче шта су то међуљудски односи, и граде своје моделе како деловати у разним ситуацијама, односно, како решавати конфликте, која њихова понашања су делотворна, која не, како се негују односи са вршњацима, како бринемо о другоме, како показујемо саосећајност, у чему лежи важност помагања другима, која понашња су неприхватљива, какви поступци могу да повреде другог итд. Такође, игром можемо да утичемо на децу „посматраче“ и укључимо их у спонтане или планиране активности са циљем неговања друштвености, а исто тако, игром учимо и децу „лидере“ о осећањима других, значају вршњачке групе, сарадње, тимског рада и на тај начин делујемо у пољу социо-емоционалног развоја градећи у групи чврст осећај заједништва.

4. СТАЊЕ У ВРТИЋИМА - ПЕРСПЕКТИВА ВАСПИТАЧА

Радећи са децом дуги низ година, примећујемо промене у њиховом понашању некада и данас. Када говоримо о овој појави између себе, покушавамо да пронађемо везу између промена у друштву које су водиле променама детињства јер то у ствари утиче на и на начин на који се деца понашају и како развијају социјалне односе и вештине.

Раније су деца више времена проводила напољу, у игри са другом децом из комшилука или у дворишту вртића. Та игра је увек била богата разним ситуацијама у којима су морали да се договарају, праве заједничка правила, деле играчке или се свађају и налазе сами начин да се помире. Кроз такве односе деца су лако учила како да се снађу у групи, како да изразе своје мишљење, али и како да прихвате туђе. Ми, васпитачи, често смо могли да приметимо да новије групе деце брзо налазе своје место међу вршњацима, да сами организују игру и да показују велико интересовање за сарадњу.

Раније су деца, према нашем искуству, била спремнија да се укључе у сваку заједничку активност и мање су имала отпора према томе да поделе нешто своје. У игри се често могла препознати емпатија, што смо уочавали у ситуацијама када неко падне или је тужан. Деца би му прилазила да помогну или да га утеше. Често коментаришемо како су оваква понашања, односно, реакције, биле спонтане, искрене, што је показивало да су деца имала већ на раном узрасту висок степен социјалне интелигенције.

Како се све у друштву мења у складу са временом у ком живимо, данас, на жалост, примећујемо другачију слику. Велики број деце долази у вртић са „искуством више“ везаним за дигиталне уређаје, а очигледно је да нема довољно прича и искустава о дружењу испред зграде, или у дворишту или игралишту. Телефони и таблети су често заменили улогу другара, а то оставља траг на њиховом понашању. Све чешће видимо децу која теже ступају у контакт са другом децом, која нису сигурна како да приђу, предложе игру или реше неспоразум. Уместо спонтане игре у већој групи, деца често траже одраслог да им помогне у свакој ситуацији, па и у најобичнијим сукобима око играчака. Способност комуникације која је функционална у друштвеним играма и активностима је сасвим другачија него раније, односно, чини се на неки начин непотпуна, или недовољно богата.

Сви васпитачи су става да су деца данас мање стрпљива и да тешко подносе када морају да чекају свој ред. Када игра не иде по њиховој замисли, брзо одустају или се љуте.

Бурно емотивно реагују, и врло често имамо ситуације у којима се галамом и плачем тражи решење проблема, односно, помоћ одраслог да се добије оно што се жели.

Такође, примећујемо да је деци данас теже да препознају и разумеју туђе емоције. Често им је потребно да им ми као васпитачи укажемо на то да је друг тужан или љут, јер сами то не уочавају тако лако као што је некад био случај.

Још једна ствар коју примећујемо јесте да деца имају мање искуства у маштовитој, симболичкој игри. Док су раније могла сатима да се играју „школе“, „продавнице“ или „породице“, данас чешће траже садржаје који личе на оно што гледају на екранима. То доводи до тога да је њихова игра краћа и сиромашнија, а самим тим имају и мање прилика за развијање социјалних вештина. Уједно, теже је покренути њихово интересовање него раније.

Све ово не значи да данашња деца немају потенцијал за развој социјалне интелигенције, већ да је потребно много више труда и системског рада да би се то подстакло. Као стручњаци, често морамо да организујемо посебне активности које ће децу охрабрити да сарађују, да уче да деле, да препознају емоције и да стрпљиво чекају. Оно што се некада дешавало спонтано, данас захтева смислено планирање и подршку.

Ипак, има и лепих страна. Када деца добију прилику за праву заједничку игру, било напољу или у вртићу, јасно се види да и даље у њима постоји велика жеља за дружењем и блискошћу. Када им помогнемо да направе прве кораке, брзо схвате колико им је лепо у игри са вршњацима. Све нас ово наводи на закључак да је детињство данашње деце другачије, али да наша улога постаје још важнија. Ми смо ти који треба да им омогућимо да развију социјалне вештине које ће им бити неопходне у животу, а за то је потребно да их што чешће укључујемо у заједничке игре, да их подсећамо на важност дружења и да им дамо прилику да открију колико су односи са другима драгоцени.

5. МЕТОДОЛОШКИ ДЕО

5.1. Предмет и проблем истраживања

Различити облици социјалног понашања деце, прихватљиви или не, најчешће су последица модела који деца уче посматрањем своје околине. Социјално понашање уочавамо у разним свакодневним ситуацијама и изазовима кроз које деца пролазе. Поред учења путем модела који деца усвајају од родитеља и других одраслих са којима проводе време, социјално понашање учи се и развија на предшколском узрасту највише кроз игру. У светлу тога, *предмет* истраживања је игра као покретач развоја социјалне интелигенције деце, док је *проблем*, како користити игру и које игре су корисне, да се социјалне компетенције деце доведу у оптимално стање.

5.2. Циљ и задаци истраживања

Водећи се теоријским налазима, искуствима из праксе, и постављеним проблемом истраживања, циљ истраживања је био анализирати утицаје дечје игре на различите врсте социјалног понашања, повезаност игре са статусом који дете има у групи, и у којој мери игра може бити средство за покретање социјалне интелигенције деце.

Задаци истраживања су:

1. Испитати мишљење васпитача о утицајима игре на развој социјалне интелигенције предшколског детета.
2. Утврдити у којој мери игра може да буде покретач социјабилности и грађења вршњачких односа у групи.
3. Утврдити приступе и игре помоћу којих је могуће развити социјалне вештине код деце предшколског узраста.

5.3. Општа и посебне хипотезе

Општа хипотеза: игра утиче позитивно на социјалну интелигенцију деце и буди њихову потребу да се „ставе у туђе ципеле“ и разумеју утицај свог понашања на друге, и обрнуто.

Посебне хипотезе:

X1: Очекујем мишљење васпитача које ће потврдити да игра представља покретач развоја социјалне интелигенције деце, у том смислу да кроз игру долазе до сазнања и

разумевања осећања друге деце (деца „посматрачи“) и активније их укључују у заједничке активности.

X2: Очекујем да ће васпитачи дати предлоге за игре које су по њима најадекватније, као и да ће подржати идеју да пројекти који укључују игре креиране за развијање социјалне интелигенције, подстичу снажније вршњачке односе међу свом децом, укључујући посебно ону која се ређе и слабије укључују у заједничке активности вршњака, и радије само посматрају дешавања око себе.

5.4. Узорак истраживања

Истраживање је спроведено на популацији васпитача запослених у Предшколској установи „Дечја радост“ у Панчеву. Узорак истраживања попуњавањем упитника обухватио је 50 васпитача запослених у споменутој васпитно-образовној установи. Узорак је хетероген по питању пола, стручне спреме и дужине радног стажа.

5.5. Методе истраживања

Истраживање је емпиријско, дескриптивног карактера. Истраживање је реализовано коришћењем методе теоријске анализе и то приликом стварања теоријске основе истраживања: одређивање предмета истраживања, дефинисање основних појмова, формулисање циља истраживања, постављања задатака, хипотеза истраживања; као и дескриптивне методе која служи за описивање проблема, при анализи, и интерпретацији резултата истраживања и извођења закључака. Добијени резултати су анализирани графички на основу статистичке обраде употребом програма *Microsoft Word* и *Microsoft Excell*, и обрађени квантитативно и квалитативно.

5.6. Инструменти истраживања

У истраживању је коришћена техника анкетирања. За потребе истраживања креиран је упитник (Прилог бр. 1) који обухвата 15 питања. Питања затвореног типа скалирана су тростепено. Питања отвореног типа су анализирана у односу на одговоре који су се најчешће појављивали као ставови васпитача.

5.7. Ток истраживања

Истраживање је реализовано крајем маја 2025. године. Васпитачима је анкета уручена приликом доласка на посао. Одређеном броју васпитача анкета је упућена електронски. Објашњен је циљ и сврха истраживања, као и да је упитник анониман и да је суштина истраживања испитати њихова мишљења ради унапређивања праксе. Васпитачи су замољени да упитнике попуне у року од пет радних дана, и да их попуњене врате у наведеном року како би се обрадили подаци и представили добијени резултати.

6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је био да се утврди у којој мери игра као средство учења може да буде покретач развоја социјалне интелигенције предшколске деце и допринесе позитивним социјалним односима у групи, кроз активирање све деце у једнакој мери. У истраживању је учествовало 50 васпитача који су запослени у Предшколској установи “Дечја радост“ у Панчеву. Добијени резултати анализирани су и представљени графички у наставку, и потом дискутовани.

Прво питање које је постављено васпитачима гласило је: *Понашање деце је у највећој мери условљено породичним приликама, условима живота и моделима које деци пружају родитељи/старатељи?* Васпитачи сматрају да деца у највећој мери примају утицаје на основу којих граде своје понашање из саме породице, односно према моделу који им пружају родитељи, што је потврдило њих 44 или 88%, док се њих 6 или 12% делимично слаже са овим ставом.

Графикон бр. 1: мишљења васпитача о утицају родитеља и породице на социјално понашање и вредности деце.

Друго питање које је постављено васпитачима гласило је: *Сувише уплитања родитеља у социјалне односе деце већ на предшколском узрасту може бити узрок смањених социјалних вештина деце, што се одражава на односе са вршњацима.* Посматрањем добијених одговора утврдили смо да се васпитачи слажу у потпуности са ставом да ако се родитељи превише мешају у вршњачке односе своје деце на раном узрасту, тиме стварају „плодно тле“ за слабији развој социјалних вештина, што је потврдило њих 37 или 74%, док се њих 13 или 26% делимично слаже са овим ставом. Утицаји родитеља су на предшколском узрасту снажни и могу да изазову како развој позитивних социјалних образаца понашања, тако и низак ниво социјалних вештина, или несигурност деце.

Графикон бр. 2: Да ли „уплићање“ родитеља у социјалне односе деце утиче на смањен ниво социјалних вештина на раном узрасту?

Треће питање које смо поставили васпитачима гласило је: *Васпитач представља један од кључних модела понашања од ког деца усвајају социјално прихватљиве облике понашања и односа према другој деци/одраслима?*, а васпитачи су потврдили наша очекивања, и навели у највећем проценту да себе виде као један од кључних модела према ком деца развијају своје прихватљиве обрасце понашања на раном узрасту према другима. Њих 47, или 94% је потврдило овај став. Наравно, први и основни модел пружа породица, односно, родитељи, што је и тема следећег питања.

Графикон бр. 3: У коликој мери васпитач као модел утиче на развој социјалних вештине предшколске деце.

Четврто питање које је постављено васпитачима гласило је: *Комуникација је кључни фактор грађења социјалних односа. Да ли подржавате тврдњу да је начин комуникације у породици модел који ће дете примењивати у односу са вршњацима у вртићу?* а васпитачи су давали различите одговоре. У складу са тим, 32% се делимично слаже са овим ставом и 18% се не слаже, што нам говори да сматрају да породица није једини извор из ког деца уче облике прихватљиве комуникације са околином, али се ипак 50% њих слаже са овим ставом, што нам указује да и поред тога што деца имају више модела од којих преузимају обрасце понашања и комуникације на предшколском узрасту, ипак родитељи имају најснажнији утицај.

Графикон бр. 4: *Да ли модел комуникације из породице деца користе у комуникацији са вршњацима?*

У петом питању смо питали васпитаче: *Да ли негативне емоције представљају узрок одређених неприхватљивих облика понашања у вртићу, којима деца шаљу прикривену поруку?* Искуства васпитача су таква да током свог радног искуства примећују и закључују да деца углавном неким негативним обрасцима понашања у којима испољавају негативне емоције желе нешто да нам поруче и овај став подржава у потпуности 78% њих, док 22% делимично подржава, а како нема васпитача који се не слажу са овим ставом, може да се закључи да мала деца покушавају нешто да нам кажу или поруче онда када њихова понашања излазе из оквира прихватљивих, а посебно када су „набијена“ негативним емоцијама као што је бес, љутња, и слично.

Графикон бр. 5: *Да ли негативним емоцијама и неприхватљивим понашањем деца шаљу одређену поруку?*

Шесто питање које смо поставили васпитачима гласило је: *Игра представља најснажније средство за регулацију непримерених облика понашања према вршњацима?* а добијени одговори показали су да се 88% васпитача слаже да је игра главно средство које, када је користимо смислено и са планираним циљем и задацима, утиче на регулацију непримерених образаца понашања, и усвајање прихватљивих облика понашања. И у самој пракси, много успеха се постиже типовима игара којима се подстиче развој социјалних вештина чиме се директно утиче на решавање проблема у понашању.

Графикон бр. 6: *Игра је главно средство за регулисање непримерених облика понашања деце.*

Седмо питање које смо поставили васпитачима гласило је: *Игра покреће децу на ступање у социјалне односе који воде ка грађењу мреже вршњака и развијању позитивних облика*

понашања?. Васпитачи су на ово питање показали јасан и недвосмислен став да се игром покрећу деца на ступање у социјалне односе чиме се гради мрежа вршњака за дружење и игру, па је 96% њих рекло да се у великој мери слаже са овим ставом, док се само 4% слаже делимично.

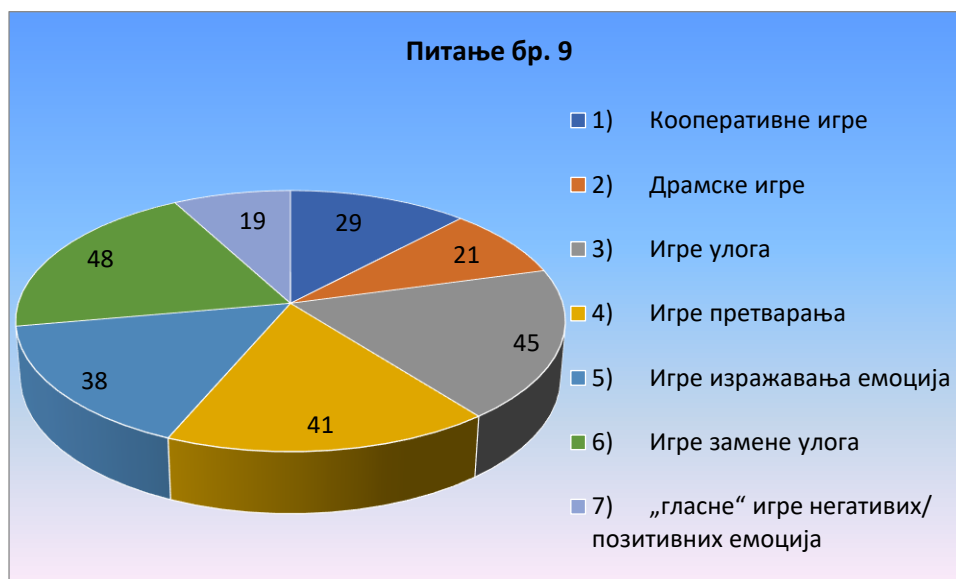
Графикон бр. 7: *Игра покреће децу на грађење вршњачке мреже и развој социјалних односа*

Осим питањем желели смо да утврдимо *шта васпитачи мисле о планираним ситуацијама учења кроз игру као моделу који омогућава деци да се поставе у улогу другог и боље разумеју његове поступке, осећања, и реакције*. Васпитачи се у великој мери слажу ставом да су планиране ситуације учења средство којим се може показати деци како се неко осећа у одређеној ситуацији, како и зашто има одређене реакције, и шта осећа. Тако њих 82% у великој мери подржава став да се планираним ситуацијама учења деци омогућава да се поставе у позицију другог и боље схвате његова понашања, емоције или реакције, док 14% делимично подржава овакав став. Од укупног узорка, 4% васпитача се са овом тврдњом слаже у малој мери, што нам указује да васпитачи имају искуства у раду са децом која немају довољно развијену емпатију, и чак ни постављање у улогу другог не утиче много на њихово схватање туђих осећања.

Графикон бр. 8: *планиране ситуације учења омогућавају децу да се поставе у улогу другог и боље разумеју његове поступке и реакције*

Кроз девето питање желели смо да утврдимо *који типови игара према искуству васпитача дају најбоље резултате када је реч о подстицању социјалне интелигенције деце*. Питање је нудило више одговора, као и могућност да васпитачи сами допишу оно што није понуђено. Према добијеним одговорима, утврдили смо да се највише васпитача определило за игре замене улога – 96% и игре улога 90%. За њима следе игре претварања са 82% и игре изражавања емоција са 76%. Кооперативне игре такође имају висок резултат од чак 56%, док су се драмске игре са 42% и бучне игре емоција са 38% нашле при дну табеле. Овакав одговор нам показује да су игре у којима се деца постављају у улогу другог најделотворније из перспективе васпитача као покретачи развоја социјалне интелигенције на раном узрасту.

Графикон бр. 9: *које игре највише утичу на развој социјалне интелигенције деце – перспективна васпитача*

ТИПОВИ ИГАРА ПРЕМА ИЗБОРУ ВАСПИТАЧА КОЈЕ НАЈВИШЕ ПОДСТИЧУ РАЗВОЈ СОЦИЈАЛНЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ ДЕЦЕ		
1) Кооперативне игре	29	58%
2) Драмске игре	21	42%
3) Игре улога	45	90%
4) Игре претварања	41	82%
5) Игре изражавања емоција	38	76%
6) Игре замене улога	48	96%
7) „гласне“ игре негативних/ позитивних емоција	19	38%

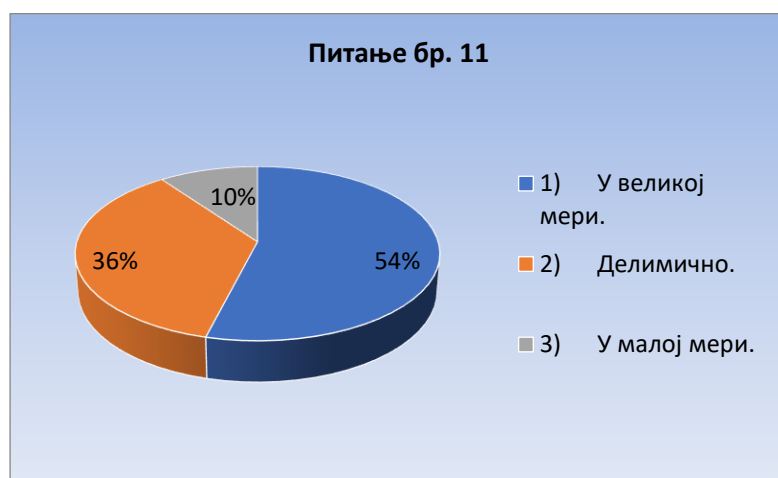
Табела бр. 1: *које игре највише утичу на развој социјалне интелигенције деце – перспектива васпитача*

Десето питање које је постављено васпитачима гласило је: *Игра је средство које омогућава да се деца „посматрачи“ активирају и укључе у игре и активности вршњачке групе на такав начин, да буду позивана и бирања, а не само на лични захтев?* Циљ овог питања био је да се утврди каква су искуства васпитача по питању покретања на игру деце која су интровертнија, пасивнија, или само посматрају игру других, тако да их „бирају“ за игру деца или групе које су међусобно у блиским односима. Васпитачи су на ово питање давали различите одговоре, што нам говори да су им и искуства у раду различита. Највећи проценат се у великој мери слаже да се игром могу активирати деца „посматрачи“ за укључивањем у активности групе, на такав начин да и њих „бирају“ за партнера у игри, и ово подржава 56%, док 36% делимично подржава овакав став. Мањи проценат васпитача – 8% се изјашњава тако да у малој мери подржава ову тврдњу, што нас наводи на закључак да нису сва деца иста, као и да одређене игре могу да буду покретач за једно, док за друго дете можда немају довољно утицаја, а уједно, може да се каже да и карактер самог детета много утиче на његову друштвеност у овом смислу.

Графикон бр. 10: *Да ли игра може да доведе до тога да деца „посматрачи“ буду бирани за партнера у игри?*

Како игру користимо за подстицање различитих облика социјалних односа, тако смо једанаестим питањем покушали да утврдимо да ли је игра корисно средство за постицање међусобних тимских и сарадничких односа између деце која показују нижи степен међусобног интересовања за заједничке активности. Циљ је био утврдити у којој мери игра може да подстакне сарадњу између деце која нису међусобно блиска, и покрене грађење вршњачких односа међу њима. 54% васпитача се слаже са овим ставом у великој мери, а 36% се делимично слаже, док 10% само у малој мери подржава тврдњу. Њихова искуства су различита и у складу са тим су и давали одговоре, али свакако можемо да закључимо да се у већини слажу да игром можемо да покренемо сарадничке односе међу децом која се међусобно иначе не „бирају“ за тимове у игри.

Графикон бр. 11: *Игра подстиче сарадничке односе између вршњака који нису међусобно блиски.*

С обзиром да социјализација као процес почива на вештинама комуникације, дванаестим питањем желели смо да испитамо *да ли је игра средство којим се деца поучавају вештинама асертивне комуникације, дијалога, компромиса и вештинама мирног решавања конфликта без негативних емоција*. Добијени одговори показују да 92% васпитача у великој мери подржава овакав став док 8% делимично подржава, што је показатељ да се у вртићу игром подстичу разне социјалне вештине, а неке од најважнијих су учење комуникације која није насилна и груба, вођења дијалога и учење компромисног договарања, као и учење решавања проблема на конструктиван начин.

Графикон бр. 12: *Игра је средство за учење асертивног комуницирања са вршњацима и конструктивног решавања проблема кроз дијалог.*

Следећа два питања (13 и 14) обухватила су дефинисање особина деце „лидера“ и деце „посматрача“ из угла васпитача. Понудили смо мноштво карактерних особина које красе лидере и посматраче, односно, децу која се истичу у вршњачким односима и ону која су повученија, и тражили од васпитача да заокруже особине које најчешће уочавају. Одговоре смо представили само табеларно (Табеле 2 и 3), и потом анализирали добијене резултате. Према табелама, деца лидери су по мишљењу васпитача (94%) она коју најчешће бирају други за игру или свој тим, знају љубазно и примерено да разговарају и обраћају се (72%), емпатична су (64%), али не и довољно асертивна (16%), имају изражену потребу за групним играма (82%), осетљиви су на емоције другара (60%) и лака за сарадњу, односно, кооперативна (64%) што су особине које их највише красе. Са друге стране, табела 2 нам показује које особине васпитачи најчешће уочавају код деце

посматрача, па су то некативност у доношењу одлука и ненаметање својих решења (86%), као и тешко склапање пријатељстава (82%), не укључују се у групну игру (84%) и најчешће имају само једног омиљеног друга (78%). Ова деца су такође повучена (50%) и траће много више пажње од васпитача (62%) вероватно у потрази за заштитом или моделом са којим би каналисали своје емоције, не воле јавне наступе (76%), као ни драмске игре и игре улога (68%) и стидљиви су (72%). Међутим, према мишљењу васпитача, ова деца ретко криве друге за своје неуспехе (24%), и бирају индивидуалну игру али не у проценту у ком је било очекивано (46%) што показује да ова деца имају потребу за групним играма али немају вештине социјалног понашања да се укључе у њу, или наведу друге да их „бирају“.

ОСОБИНЕ ДЕЦЕ "ЛИДЕРА"	Σ	%
1) Емпатија	32	64%
2) Асертивност	16	32%
3) Самоконтрола	24	48%
4) Одговорност	29	58%
5) Кооперативност	32	64%
6) Активно пружање помоћи другима	31	62%
7) Искреност	27	54%
8) Толеранција	23	46%
9) Раумевање потреба других	31	62%
10) Снажна потреба за групним играма	41	82%
11) Љубазност и примереност у обраћању другарима	36	72%
12) Вештина слушања без прекидања саговорника	21	42%
13) Прихватање „исправљања“ од стране васпитача када погреша	39	78%
14) Контролише негативне емоције	28	56%
15) Увек га „бирају“ за игру или свој тим	47	94%
16) Осетљив је на емоције других	30	60%
17) Брани слабије од себе	26	52%

Табела бр. 2: особине деце „лидера“ из угла васпитача

ОСОБИНЕ ДЕЦЕ " ПОСМАТРАЧА "	Σ	%
1) Повучен је.	25	50%
2) Бира индивидуалну игру.	23	46%
3) Говори тихо.	14	28%
4) Захтева превише пажње од васпитача.	31	62%
5) Не зна да контролише бес.	29	58%
6) Тешко склапа пријатељства.	41	82%
7) Нема омиљеног друга или има само једног.	39	78%
8) Не покушава да се укључи у групну игру.	42	84%
9) Не намеће своја решења.	43	86%
10) За неуспехе криви више друге.	12	24%
11) Тражи подршку васпитача у свему.	30	60%
12) Сидљив је.	36	72%
13) Не воли јавни наступ.	38	76%
14) Избегава драмску игру/игру улога.	34	68%
15) Није активан у доношењу одлука.	43	86%
16) Не показује потребу да се „чује“.	16	32%
17) Радије се игра играчкама, него са вршњацима.	8	16%

Табела бр. 3: особине деце „посматрача“ из угла васпитача

Последњим питањем анализирано је мишљење васпитача о пројектима као средству које може да покрене друштвене односе међу децом и позитивно утиче на развој социјалне интелигенције, уз правилно вођење васпитача. С обзиром да су пројекти према новим основама програма Године узлета (2018) приступ који се у највећој мери препоручује у раду са децом, јер доноси добробит како у развојном смислу, тако и у грађењу позитивних односа у групи, важно је чути шта васпитачи мисле о овом приступу у смислу подстицања развоја социјалних вештина предшколске деце. Према добијеним одговорима утврдили смо да је 100% васпитача сагласно са ставом да пројекти представљају модел којим се знатно може утицати на развој социјалне интелигенције предшколске деце, ако васпитач правилно планира, развија, и води процес пројекта.

Графикон бр. 15: Пројекти су важан облик рада у подстицању развоја социјалне интелигенције деце

7. ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА

Циљ истраживања био је да се утврди да ли игра представља подстицајно средство за развијање социјалне интелигенције предшколске деце.

Први истраживачки задатак гласио је: ***Испитати мишљење васпитача о утицајима игре на развој социјалне интелигенције предшколског детета.*** Анализом одговора које смо добили од васпитача који су учествовали у истраживању, утврђено је да васпитачи подржавају игру као средство рада за подстицање социјализације деце, и развијање социјалних вештина кроз комуникацију, каналисање и регулацију емоција, дијалошко комуницирање, развој емпатије, способности толеранције и разумевања, као и прихватања другог. Васпитачи су рекли да игром знатно може да се подигне ниво социјалне интелигенције све деце, а посебно играма у којима се дете поставља у улогу другог.

Други истраживачки задатак гласио је: ***Утврдити у којој мери игра може да буде покретач социјабилности и грађења вршњачких односа у групи.*** Резултати до којих смо дошли у оквиру овог задатка говоре у прилог томе да се највећи број васпитача слаже да је њихово игра најснажнији покретач изградње вршачке мреже и односа међу децом. Наравно, постоје и друга средства и утицају које деца примају ван институције, али се у оквиру вртића, игром постижу одлични резултати, јер је ово узраст на коме је игра најважнија активност за коју деца знају. Васпитачи су указали и на то да нису сва деца иста, и да увек има одступања у њиховом искуству, јер понекад оно што делује на једно дете, нема исто дејство и на друго. Дефинисали су и особине које најчешће примећују код деце која се истичу, као и оне која су повученија.

Трећи истраживачки задатак гласио је: ***Утврдити облике рада помоћу којих је могуће развити социјалне вештине код деце предшколског узраста.*** У оквиру овог истраживачког задатка дошли смо до закључка да су пројекти облик рада који васпитачи препоручују у циљу развијања вештина социјалне интелигенције код деце, а да у оквиру њих радо користе све врсте игара улога, замена улога, и постављања у позицију другог, чиме остварују најбоље резултате у развојном смислу.

8. ИДЕЈА ЗА УВОЂЕЊЕ ПРОМЕНЕ У ПРАКСИ И ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ

С обзиром да у пракси са децом користимо како сопствени модел понашања, тако и свакодневне ситуације и сваку прилику да утичемо на њихово понашање, може се рећи да су наши утицаји на развијање социјалне интелигенције важан фактор њиховог развоја. Како су васпитачи који су учествовали у истраживању и навели, користимо и спонтане ситуације, и планиране игре у којима предњаче игре улога, ситуације у којима деца треба да покушају да се ставе у позицију другог како би разумела његова осећања итд. Међутим, вртић није једини фактор који утиче на развој социјалних вештина деце. Проблем настаје онда када у пракси приметимо да дете од куће доноси одређене обрасце понашања, или показује нека понашања којима нам шаље поруку да се у породици не обраћа довољно пажње на његове потребе и осећања. Тада долазимо у ситуацију да међусобно разговарамо и трагамо за начинима којима бисмо код родитеља освестили да је за дете изузетно важно да се и овај сегмент развија на исправан начин, а да оно прима утицаје и код куће и ван ње. Дете упија оно што види, и наша понашања су за њега кључни фактор на основу ког гради своја начела, облике понашања, однос према себи и однос према другима. Исто тако, и други граде слику о детету на основу његовог понашања па је важно да сви заједно детету пружимо могућност да усвоји оно најбоље што имамо да понудимо.

Да бисмо укључили родитеље у процес подстицања развоја социјалне интегенције деце, ми се као стручњаци саветујемо међусобно, и активно трагамо за решењима која ће додатно допринети децем развоју и позицији у друштву. Индивидуални разговори често не буду довољни, али се трудимо да родитеље охрабрујемо да буду део наших пројеката, и да управо активном партиципацијом у животу вртића и сами науче неке обрасце одношења према деци. Такође, циљ нам је да научимо родитеље о значају игровног приступ за њихов развој, па се у складу са тим бавимо свим облицима развијања партнерства са њима.

Према свему споменутом, понекад припремамо мале радионице за родитеље, у оквиру којих представљамо реалне примере и идеје које могу да користе код куће у игри са децом, а свака од њих има одређен циљ и задатке, односно, везана је за нешто на шта у датом тренутку желимо да утичемо код деце.

У сарадњи са колегама и стручном службом, приредили смо радионицу за родитеље која може бити реализована и више пута у току године са мањим изменама конкретних предлога и идеја, док циљеви и задаци остају исти или се мењају у складу са приликом. Идеја ове радионице не односи се само на упознавање родитеља са значајем социјалних вештина деце, већ и управо са пружањем практичних примера игара које се могу користити код куће, јер је управо то оно што најчешће недостаје родитељима: практичне идеје. У наставку је предлог радионице која је везана за подстицање вештина социјалне интелигенције предшколске деце кроз игре.

8.1. Радионица за родитеље „Кроз очи другог“

„Кроз очи другог“	
Тема	➤ Како развијати социјалну интелигенцију код деце кроз игре у породичним условима
Трајање	60-90 минута
Циљ	➤ Оспособити родитеље да кроз једноставне игре и активности код куће подстичу дете на развој социјалне интелигенције, нарочито способности да препозна и разуме туђе емоције.
Задаци	➤ Упознати родитеље са појмом социјалне интелигенције и њеним значајем у предшколском узрасту. ➤ Показати родитељима једноставне активности кроз које дете може да увежбава емпатију и улаже у развој социјалних односа. ➤ Оснажити родитеље да свакодневне ситуације код куће претворе у прилику за учење о емоцијама и понашању. ➤ Подстаћи размену искустава међу родитељима.

План и ток радионице

Уводни део (око 10 минута)

- Поздрав и представљање теме.
- Кратак разговор са родитељима: разговорамо о спонтаним свакодневним ситуацијама, тражимо да родитељи објасне како њихова деца реагују када виде да је неко тужан или љут? Охрабрујемо их да износе своја искуства.
- Истичемо значај развоја социјалне интелигенције у предшколском узрасту кроз стручни приступ, објашњавајући родитељима зашто је важно да дете изгради добре односе са вршњацима, и у којој мери се то одражава на све остале области развоја.

Информативно едукативни део (око 15 минута)

- Васпитач на једноставан начин, родитељима разумљивим језиком објашњава шта је социјална интелигенција. Излагање прати кратка презентација о теми.
- Васпитач наводи практичне примере из праксе рада у вртићу.
- Након презентације, подстичемо родитеље да износе своја искуства о томе какве ситуације у деце понашању и односима према другима уочавају код куће.

Практични део радионице (45 минута)

- **Задатак за родитеље:** креирајте игру којом ћете утврдити како се дете осећа у различитим ситуацијама. Будите маштовити, сваки предлог је добар предлог.
- Родитељи на папиру записују своје идеје, анонимно.
Дискусија идеја и предлога родитеља, анализа

	позитивних и негативних страна. ➤ Предлози васпитача за игре код куће - родитељи добијају написмено предлоге о којима разговарамо и објашњавамо како се организују.
Активност 1	„Нађи осећање“ - Користе се картончићи или слике лица са различитим емоцијама. Дете треба да погоди које је осећање у питању, а затим и да каже када се оно само тако осећало. Подстичемо дете да развија причу о свом искуству, са акцентом на емоције које је тада осећало.
Активност 2	„Шта би ти урадио?“ - Мини-приче/ситуације које подстичу дете да размишља о могућим решењима.
Активност 3	„У туђим ципелама“ - Игра улога у којој дете замишља да је неко други и покушава да изрази шта та особа осећа.
Активност 4	„Кутија добрих дела“ - Дете записује или црта добро дело које је учинило и ставља у кутију; једном недељно се чита и коментарише.
Активност 5	„Огледало“ - Родитељ и дете седе једно наспрам другог. Једно показује емоцију лицем и телом, а друго га „огледа“ – понавља исти израз. Потом се разговара о осећањима.
Активност 6	„Ко се тако осећа?“ - Родитељ прича причу, а дете изабере из сета слика/стикера лице које одговара осећању лика.
Активност 7	„Топла столица“ - Дете седи на „топлој столици“, а други чланови породице говоре нешто лепо о њему. Затим се улоге мењају. Затим се разговара са дететом о томе како се осећа када неко говори нешто лепо о њему. На сличан начин може да се организује и „хладна столица“, када се јави неки проблем или неприхватљиво понашање.

Активност 8	„Мала помоћ“ - Сваког дана породица смисли један задатак у ком дете може у нечему, или некоме, да помогне. Након тога разговарају: „Како се осећао онај коме си помогао?“
Активност 9	„Приче без краја“ - Родитељ започне причу у којој се јавља проблем, а дете треба да смисли наставак и како ће решити проблем.
Активност 10	„Емоционални термометар“ - На папиру се нацрта термометар са ознакама од 1 до 5. Дете сваки дан „показује“ где је његово расположење, а затим разговарају шта је утицало на то осећање.

Завршни део радионице (10-15 минута)

Опис завршног дела радионице	➤ Кратка размена утисака: договор шта ће родитељи пробати код куће и на који начин ће доставити васпитачима своја искуства и постигнуте резултате. ➤ Подела кратког подсетника са радионице и предлозима игара и питања за разговор са децом. ➤ Завршна порука: „Дете учи да буде човек у малим, свакодневним ситуацијама - кроз игру, причу и пример родитеља.“
------------------------------	--

Табела 4: план радионице за родитеље

8.2. Пример добре праксе

Прича о пројекту “Кад порастем бићу..”

Предшколска установа “Дечја радост“ Панчево

Узрасна група: млађа

Вртић: „Бајка“

Васпитачи: М.С., Т.З. и Б.Ј.М.

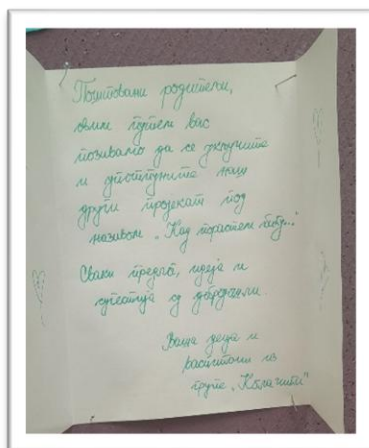
Период реализације: јануар - март 2024.год.

Са децом се воде разговори о томе где раде њихови родитељи и чиме се баве. У циљу провокације у просторну целину за дечју игру стављамо неколико предмета које користе пекари (платнена капа, оклагија, модле, плех). Циљ је да се покрене нови пројекат кроз који би се деца међусобно боље упознала кроз игру, зближила, и подстакле се социјалне интеракције. Децу привлаче нова средства у целини за игру, што нас мотивише да осмислимо име новом пројекту, с обзиром да је њихово интересовање и мотивација приметна.

Организовали смо игру у којој су деца месила (Слика 1-2), а родитељи су имали задатак да направе пекарске капице, и донесу оклагије, па је свако имао свој прибор за рад, а подстакли смо и породицу да се укључи у наш пројекат.

Слике 1-2: успешна провокација за пројекат

Слика 3: обавештење за родитеље о планираном пројекту

На огласној табли (Слика 3) смо путем писма обавестили родитеље о покретању новог пројекта и позвали их да се са својим идејама и предлозима укључе.

Предлози родитеља:

Мама Ивана је у вибер групи предложила да дође у групу и деци приближи занимање медицинска сестра. Мама Бојана је позвала децу и васпитаче да прошетају до њихове производње колача и торти и ближе их упозна са процесом настајања колача и торти. Михаилова мама је предложила да деци приближи своје занимање флаутисткиња, и предложила је да посети вртић и на тај начин допринесе пројекту.

Правимо почетни пано (Слика 4) за наш нови пројекат. Разматрамо заједно са децом која су то занимања која бисмо могли да истражимо.

Слика 4: почетни пано

“Ја ћу бити ватрогасац” –Михаило.

“Мајстор за татин ауто” –Деспот.

“Докторка”- Хана

“Кувар”- Вукашин

Деца су нам дала разне предлоге која занимања бисмо могли да истражимо. Посебно је био занимљив пекар. Иницирали смо истраживање не само готових пекарских производа већ и теме како настаје брашно, и како се прави. Да бисмо ово сазнали, организовали смо заједничко гледање емисије помоћу лаптопа о томе где се меље брашно, од којих житарица се прави брашно, које житарице постоје (https://youtu.be/gsp-ZM2lC-A?si=ms_Bpqajw_mn0Z6c)

“Место где се меље брашно је воденица”-Филип

“Воденицу покреће точак”- Павле

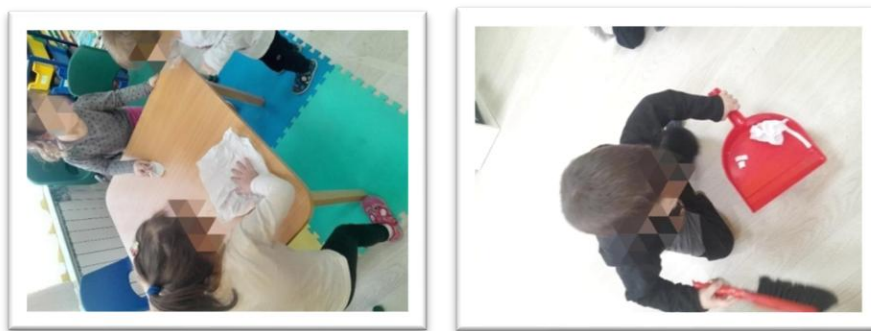
Слика 5: процесни пано

Хану посебно привлачи занимање лекара. Она је са родитељима сваког дана доносила средства и материјале за ово занимање, а прикључило им се још неколико родитеља. Уз помоћ тих средстава и материјала смо оформили просторну целину за симболичку игру доктора (Слике 6-8). Од папира правимо докторске униформе. Лепимо, сецкамо, и излажемо продукте. Деца радо проводе време у игри у овој целини. Подстичемо их да током игре мењају улоге (пацијент/лекар). Охрабрујемо их да када су улози пацијента, описују како се осећају. Такође, бодримо их да и током улоге лекара и медицинске сестре причају о томе како се осећају када помажу некеме, као и зашто то раде. Мотивишемо их да повезују игровно искуство са реалним и да испричају неке личне доживљаје.

Слике 6-8: просторна целина за симболичку игру

Повремено деца показују интересовање да помогну Љиљи, која је задужена за хигијену наше собе. Када направе већи неред, подстичемо их да и сама буду у улози Љиље (Слике 9-10) и очисте иза себе, или обришу столове. Хана коментарише да се уморила након једне овакве активности. Ово користимо као покретач разговора о томе какво је занимање хигијеничарке, и деца примећују да је интересантно али физички напорно. Разговарамо како се Љиља осећа када је сачека неред а уморна је и ово повезујемо се понашањем код куће. Разговарамо о обавезама које деца имају код куће, и како се осећају маме, као и како се понашају ако их сталне чека неред, и немају помоћ.

Слике 9-10: развијање осећаја за другог

За сервирање хране у вртићу је задужена наша сервирка Цеца. Како бисмо увидели шта све подразумева Цецино занимање решили смо да самостално делимо доручак, ручак и ужине и на тај начин макар мало помогнемо Цеци. Разговарали смо са децом о томе зашто је Цеци потребна помоћ, како они виде њен посао, а идеја нам је била да се свако дете опроба у њеној улози и само увиди како то изгледа. Уједно, акценат смо стављали на то да деца препознају када је некоме потребна помоћ, приђу и понуде је.

Направили смо картице са именима. Деца су свакодневно извлачила по две картице, и стављала их у одговарајући „цеп“ који је направљен за сваки дан у недељи. Тако се бирао „дежурни“ (Слика 11). Овај вид рутине смо задржали и у следећем пројекту јер деца заиста уживају у томе да буду „дежурна“ или „редари“ а уједно смо научили и дане у недељи уз картице. Додатна идеја била је да укључивањем све деце у ову игру охрабriamo и децу која се не истичу, да имају своју улогу у игри, и своје место у вршњачкој групи. Приметили смо да деца која су повученија, када су у улози „дежурног“, лакше ступају у интеракције са другом децом, а исто тако, вршаци их тада сматрају „посебно важним“ и чешће ступају у интеракције и позивају на заједничку игру.

Слика 11: развијање рутина и игре улога

Следеће занимање за које су деца испољила интересовање био је фризер. О томе шта ради фризер, који алат користи, где стиче своја знања и слично, истраживали смо помоћу интернета, и листајући енциклопедије. Поред симболичке игре фризера у којој су чешће учествовале девојчице (којима су били потребни модели па су често шириле игру на већи број учесника), правили смо и фризерски салон у просторној целини за уметност (картон,

вуна, лепак, маказе, балони, фломастери). Истражили смо и како расте коса, зашто је важна за људско тело, и слично (Слика 12).

Слика 12: процес истраживања

У циљу неговања партнерских односа са породицом и укључивања родитеља у наш пројекта, договорили смо се Деспотовом мамом Иваном да нас посети, објасни нам какво је њено занимање и упути нас у то шта ради медицинска сестра. Она је донела пуно занимљивих средстава (фластери, завоји, шприцеви...) како би деци на занимљивији начин приближила своје занимање кроз очигледна средства. Позвали смо и децу из друге млађе групе да нам буду гости током њене посете. Ивана је била гост и у нашој просторној целини за симболичку игру (Слика 13), која је опремила средствима за њено занимање и играла се са децом.

Слика 13: просторна целина за симболичку игру – посета родитеља

У складу са препорукама програма, организовали смо у сарадњи са родитељима и посету локалној заједници (Слика 14), јер је следеће занимање које је деци привукло пажњу био

посластичар. Мама Бојана помогла нам је у организацији посете локалној производњи колача и торти „Поко-Локо“

Један од најчешћих коментара деце био је: „Ммм.. овде има и нешто слатко да се поједе!“

У посети смо истражили и открили како се праве слатке и слане ђаконије (Слика 15-16), како се складиште, чему служи хладњача, где се и како врши паковање, ко то ради, и да ли је ово тежак посао. Деца су била одушевљена, посебно гледајући процес израде и украшавања колача, а закључила су да је најтеже онемо ко мора да их слаже у хладњачи или пакује за транспорт.

Слика 14: посета локалној производњи колача „Поко-Локо“

Слика 15-16: истраживање током посете посластичарског заната

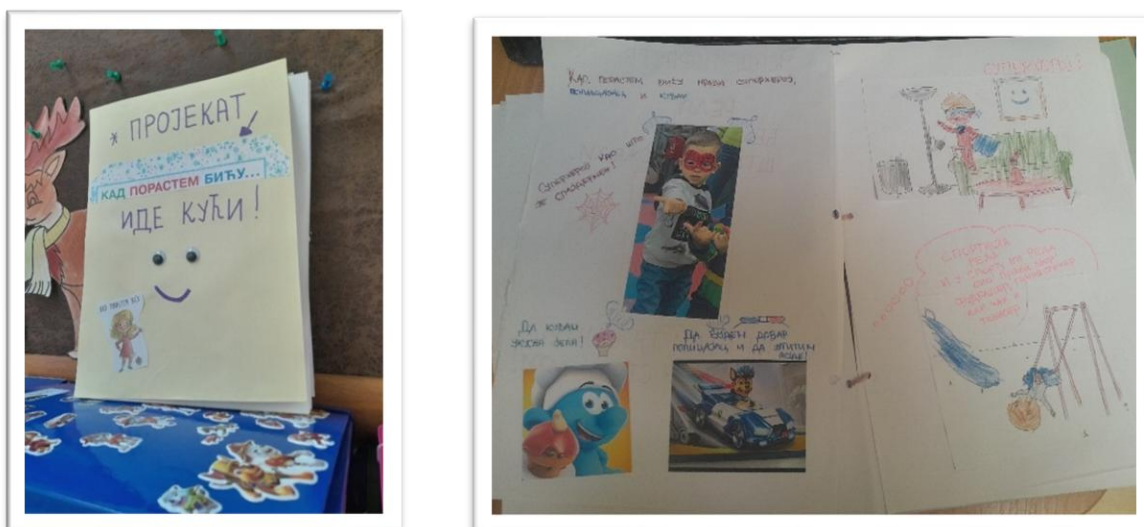
Следеће занимање које смо истражили био је музичар. И овде је акценат био на сарадњи са породицом, па је мајка која је музичар најавила своју посету групи, а идеја је била да упозна децу са инструментом који свира и својим занимањем. Као помоћ посетио нас је и Михаилов ујак који свира гитару (Слике 17-19). Тог дана смо имали и рођендан у вртићу,

па смо уз музику отпевали рођенданску песму. Деци је ова посета била јако интересантна, радознало су прилазили инструментима са жељом да испробају како настаје звук а њима, играли су, певали, скакутали и имали смо разних покушаја “музицирања”.

Слике 17-19: родитељи као активни учесници пројета

У току пројекта долазимо до идеје да направимо портфолио занимања за свако дете. Портфолио занимања је садржао насумично штампана занимања за свако дете. Родитељи и деца су по договору носили портфолио занимања (Слика 20), попуњавали га код куће и након једног дана задржавања враћали у вртић како би друга деца могла да попуне (Слика 21-22). Реља је желео да буде супер херој кад порасте. Михаило жели да буде ватрогасац. Вукашин јако воли да меси тесто, па жели да буде пекар.

Слика 20-22: портфолио занимања

Приметиле смо да су дечаци приликом попуњавања портфолиа занимања изјавили да желе да буду ватрогасци када порасту па смо одлучиле да обогатимо дечја знања о овом занимању. Такође, занимање је отворило простор да разговарамо и осећањима. Деци смо донеле “Пажљивко“ бојанке и књигу са описом занимања ватрогасца. Истраживали смо у којим ситуацијама реагује ватрогасац, како настају те ситуације, шта је пожар, шта доводи до њега, како непажња може да изазове пожар, на шта морамо да пазимо да не би дошло до пожара, зашто је важно да се не играмо са упаљачем, шибицом, ватром, струјом. Подстицале смо децу да објасне како се осећа неко ко се нашао у пожару, и како се осећа када га ватрогасац спаси и угаси ватру. На интернету смо истражили шта све од опреме користе ватрогасци, као и чиме је опремљен ватрогасни кампион. У вртићу имамо ПП апарат, па смо са децом разговарале о томе када се користи, где стоји, шта је његова функција, чиме је напуњен, зашто је важно да га има свака кућа и зграда (Слика 23). Покренуле смо драмску игру улога, са циљем да се деца међусобно зближе и ступају у интеракције, трудећи се да сви буду и група која глуми ватрогасце, али и група којој су потребни ватрогасци. Идеја је била да омогућимо свој деци да покушају да објасне како се осећа неко када је уплашен, а како онда када пружа помоћ.

Слика 23: очигледна средства као покретач процеса учења

-Запажања васпитача-

Овај пројекат је био врло инспиративан за развој персонализованости сваког детета у групи, као и грађења односа међу децом кроз игру. Кроз свакодневна праћења децјих интересовања покушале смо да integriшемо теме које су их највише покретале на акцију и жељу да открију нешто ново у пројекту.

Одазив родитеља био је на високом нивоу, и сви су се трудили да допринесу богатству садржаја на свој начин. Поред посета које смо организовали, родитељи су доносили материјале, средства, књиге, енциклопедије, и давали идеје за нове садржаје, на основу онога што су деца код куће причала о пројекту.

Сама тема пројекта је била врло широка што је давало много простора за истраживање, али смо се због узраста деце задржале на неколицини које су деци била најзанимљивије, и у мери у којој су она на овом узрасту могла да усвоје основне појмове. Користиле смо прилике да код деце радимо на развоју емпатије, разумевања туђих осећања, и постављања у улогу другог. Оствариле смо позитивне помаке у свим областима децјег развоја.

ЗАКЉУЧАК

Свако дете од рођења и првих социјалних контаката показује посебну потребу за игром, и оквиру ње емитује кроз емоције које показује висок ниво задовољства и радости. Игра подстиче дечји развој у свим областима, а посебно када је реч о грађењу односа са одраслима и децом који их окружују. Кроз игру, деца уче како да се понашају у разним животним и практичним ситуацијама, како да се носе са изазовима и како да решавају проблеме, уче се тимском раду и сарадњи, прихватљивим моделима опхођења према саиграчима, комуникацији, разумевању и саосећајности. Игра покреће све дечје механизме за развијање потенцијала, и као таква, представља главну активност на раном узрасту. За децу, игра је нешто најважније што раде у животу, и сваки покушај да се она прекине, наићи ће на бурно негодовање.

Када посматрамо децу у игри, са дубљим разумевањем, као стручњаци, видимо бројне подстицаје и садржаје учења и развоја. Деца трче, скачу и јуре се (моторички се развијају), она разговарају, дискутују и договарају се (развој језичких вештина), бирају друштво за игру и граде мрежу вршњака (социјални развој), бурно реагују, решавају конфликте, срећна су (емоционални развој), конструишу, откривају, истражују (интелектуални развој). Дакле, игра је покретач целовитог дечјег развоја.

У области социјалних вештина, игра пружа огромне могућности. Она покреће дечје односе, уводи повучену децу у друштвени свет вршњака, учи децу која се истичу да брину о слабијима или повученијима, развија емпатију и алтруизам, развија прихватљиве обрасце понашања и коригује неприхватљиве.

У методолошком делу рада истраживали смо какве утицаје игра има на развијање социјалне интелигенције деце, из перспективе васпитача. У истраживању је учествовало 50 запослених у предшколској установи „Дечја радост“ у Панчеву. Утврдили смо пратећи истраживачке задатке и циљ, да васпитачи истичу значај игре уопште за подстицање социјалног развоја деце, као и да наводе да су модели игара са заменама улога, игре претварања и кооперативне игре покретачка средства за социјалну интелигенцију предшколске деце. Такође, истакли су да пројектни приступ у великој мери утиче на грађење вршњачких односа у групи стварањем атмосфере прихватања и заједништва. Закључили смо да планираним коришћењем пројеката и игара које су васпитачи наводили као кључне, остварујемо најбоље резултате када је реч о развоју дечјих социјалних вештина.

С обзиром да поред вртића, у развоју социјалних вештина деце највећу улогу игра породица, у раду је представљен предлог радионице за родитеље која се може моделовати, мењати у складу са актуелним потребама, проширивати итд. Радионице представља идејно решење за упознавање родитеља са одређеним областима развоја деце на поједностављен начин, кроз основне теоретске поставке, али и представљање једноставних игара које доприносе проширивању децјих искустава у породици. Осећања, односи према другима, и целокупно понашање јесу нешто што се учи и развија од најранијег детињства, и родитељи често не увиђају значај своје улоге у овом процесу, односно, немају свест о томе да својим моделом највише уче децу. Такође, врло често не схватају да деца не разумеју нека објашњења, осим ако им се представе кроз игру. Управо зато је у радионици дата неколицина практичних примера кроз које ће деца, у игри и ативностима са родитељима, лакше разумети како се неко други осећа, шта изазива таква осећања, како се требамо односити према другима, како нас други виде у односу на наша понашања и слично. Родитељима, што у пракси кроз разговор са њима свакодневно сазнајемо, највише недостаје практичних примера и идеја па је радионица која ставља акценат на предлоге свакако најбољи начин за задовољавање њихових потреба.

Само удруженим снагама, посвећеним трудом, и заједничким залагањем васпитача и породице могуће је остварити успех у развијању социјалне интелигенције деце. Дете које стекне висок ниво друштвено прихватљивог понашања, лакше ће се касније сналазити у различитим животним ситуацијама, и биће прихваћено у друштву.

ЛИТЕРАТУРА

- Вучић, Л. (1989). *Педагошка психологија*. Београд: Савез друштава психолога Србије.
- Клеменовић, Ј. Марић Јуришин, С. и Николић, Ј. (2016). Повезаност социјалне компетентности деце предшколског узраста са прихватањем у групи и антисоцијалним понашањем. У: Научно-истраживачки пројекат „*Педагошки плурализам као основа стратегије образовања*“. Зборник одсека за педагогију Филозофског факултета у Новом Саду, Свеска 25/2016.
- Крњаја, Ж. (2012). Игра на раним узрастима. У А. Бауцал. *Стандарди за развој и учење деце раних узраста у Србији*. (стр. 113-132).
- Крсмановић, Н. Марић, Н. Ђуковић, Т. (2020). Улога игре у развоју детета. У: *Зборник радова: Међународна конференција савремени изазови у дидактици и образовању* (стр. 45- 52).
- Марић Јуришин, С. и Костовић, С. (2016). Васпитљивост емоција према емоционално писменој школи. У: *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Књига XLI-2.
- Милошевић, Т. (2018). Дечја игра: прилика за развој социоемоционалних вештина. У: *Зборник Одсека за педагогију*. Филозофски факултет у Новом Саду. Свеска 27/ 2018.
- Павловић, А. и Клеменовић, Ј. (2019). Социо-емоционални проблеми и проблеми у понашању деце предшколског узраста и могућности интервенције. У: *Зборник одсека за педагогију*. DO 10.19090/zop.2019.28.7-29
- Пешикан, А. Антић, С. (2012). Учење и развој на раним узрастима. У: А. Бауцал (Ур.), *Стандарди за развој и учење деце раних узраста у Србији* (пп. 85- 111). Београд: Институт за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду.
- Радосављевић Кирћански, Ј. (2018). *Зрелост за полазак у школу*. Београд: Институт за ментално здравље. Факултет за медије и комуникацију. Универзитет Сингидунум.
- Rajić, V. i Petrović Sočo, B. (2015). Dječji doživljaj igre u predškolskoj i ranoj školskoj dobi. *Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 64(4), 603-620.
- Трнавац, Н. и др. (1991). *Дидактичке игре*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Чутовић, М. (2018). Развијање социјалне интелигенције посредством тумачења басне у настави. У: *Зборник радова Педагошког факултета у Ужицу*, Година 21, Број 20.

ПРИЛОГ - Упитник

Поштовани,

За потребе израде мастер рада са темом „Игра као покретач развоја социјалне интелигенције предшколског детета“ приређен је упитник који се налази пред Вама, са циљем да се анализира Ваше мишљење, став или искуство о томе у којој мери игра може да допринесе развијању социјалне интелигенције предшколске деце. Како смо данас све чешће сведоци да социјални развој деце тече другачијим темпом него раније, када је породица имала више времена, и на другачији начин била посвећена децијим потребама за играњем, вршњацима, и квалитетним временом проведеним у друштву родитеља или на отвореном у игри и покрету, потребно нам је да утврдимо каква су Ваша искуства по питању ове теме, како бисмо приказали какве промене је важно увести у праксу да би се подстакло развој социјалне интелигенције деце. Идеја је указати на значај игре као средства којим се овај проблем може превазићи, па Вас молимо да у том смислу, искрено одговорите на питања која су пред Вама, а сви ваши одговори биће показатељ реалног стања социјалног развоја деце данас. Упитник је анониман, и потребно је да га у року од пет дана вратите испитивачу попуњеног.

Колегиница/студент: васпитач Данијела Ђаковић.

1. Понашање деце је у највећој мери условљено породичним приликама, условима живота и моделима које деци пружају родитељи/старатељи? (Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).

- 1) У великој мери.
- 2) Делимично.
- 3) У малој мери.

2. Сувише уплитања родитеља у социјалне односе деце већ на предшколском узрасту може бити узрок смањених социјалних вештина деце што се одражава на односе са вршњацима? (Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).

- 1) Да, слажем се у потпуности.
- 2) Слажем се делимично.

3) Не слажем се са тврдњом.

3. Васпитач представља један од кључних модела понашања од ког деца усвајају социјално прихватљиве облике понашања и односа према другој деци/одраслима? (Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).

1) У великој мери.

2) Делимично.

3) У малој мери.

4. Комуникација је кључни фактор грађења социјалних односа. Да ли подржавате тврдњу да је начин комуникације у породици модел који ће дете примењивати у односу са вршњацима у вртићу? (Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).

1) Да, подржавам у потпуности.

2) Подржавам делимично.

3) Не подржавам тврдњу.

5. Негативне емоције представљају узрок одређених неприхватљивих облика понашања у вртићу, којима деца шаљу прикривену поруку? (Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).

1) Да, слажем се у потпуности.

2) Слажем се делимично.

3) Не слажем се са тврдњом.

6. Игра представља најснажније средство за регулацију непримерених облика понашања према вршњацима? (Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).

1) Да, подржавам у потпуности.

2) Подржавам делимично.

3) Не подржавам тврдњу.

7. Игра покреће децу на ступање у социјалне односе који воде ка грађењу мреже вршњака и развијању позитивних облика понашања? (Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).

1) У великој мери.

2) Делимично.

3) У малој мери.

8. Планиране ситуације учења кроз игру омогућавају деци да се поставе у улогу другог и боље разумеју његове поступке, осећања, и реакције? (Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).

- 1) У великој мери.
- 2) Делимично.
- 3) У малој мери.

9. У духу претходног питања, заокружите једну или више игара које према Вашем мишљењу дају најбоље резултате када је реч о подстицању социјалне интелигенције деце?

Уколико није наведена, допишите на предвиђеном месту тип игре:

- 1) Кооперативне игре
- 2) Драмске игре
- 3) Игре улога
- 4) Игре претварања
- 5) Игре изражавања емоција
- 6) Игре замене улога
- 7) „Гласне“ игре негативних/позитивних емоција
- 8) Друго _____

10. Игра је средство које омогућава да се деца „посматрачи“ активирају и укључе у игре и активности вршњачке групе на такав начин, да буду позивана и бирана, а не само на лични захтев? (Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).

- 1) У великој мери.
- 2) Делимично.
- 3) У малој мери.

11. Игра је корисно средство за постицање међусобних тимских и сарадничких односа између деце која показују нижи степен међусобног интересовања за заједничке активности? (Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).

- 1) Да, подржавам у потпуности.
- 2) Подржавам делимично.
- 3) Не подржавам тврдњу.

12. Игра поучава децу вештинама асертивне комуникације, дијалога, компромиса и способностима решавања конфликта без негативних емоција? (Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).

- 1) У великој мери.
- 2) Делимично.
- 3) У малој мери.

13. Заокружите једну или више особина које учавате на „лидерима“ или омиљеној деци коју бира већина вршњака за игру?

- 1) Емпатија
- 2) Асертивност
- 3) Самоконтрола
- 4) Одговорност
- 5) Кооперативност
- 6) Активно пружање помоћи другима
- 7) Искреност
- 8) Толеранција
- 9) Раумевање потреба других
- 10) Снажна потреба за групним играма
- 11) Љубазност и примереност у обраћању другарима
- 12) Вештина слушања без прекидања саговорника
- 13) Прихватање „исправљања“ од стране васпитача када погреша
- 14) Контролише негативне емоције
- 15) Увек га „бирају“ за игру или свој тим
- 16) Осетљив је на емоције других
- 17) Брани слабије од себе

14. Заокружите једну или више особина које учавате на деци „посматрачима“ која се слабије укључују у игру, и нису избор већине за игре, тимове или групне активности?

- 1) Повучен је.
- 2) Бира индивидуалну игру.
- 3) Говори тихо.
- 4) Захтева превише пажње од васпитача.
- 5) Не зна да контролише бес.
- 6) Тешко склапа пријатељства.

- 7) Нема омиљеног друга или има само једног.
 - 8) Не покушава да се укључи у групну игру.
 - 9) Не намеће своја решења.
 - 10) За неуспехе криви више друге.
 - 11) Тражи подршку васпитача у свему.
 - 12) Стидљив је.
 - 13) Не воли јавни наступ.
 - 14) Избегава драмску игру/игру улога.
 - 15) Није активан у доношењу одлука.
 - 16) Не показује потребу да се „чује“.
 - 17) Радије се игра играчкама, него са вршњацима.
15. Да ли подржавате став да пројекти могу да покрену друштвене односе међу децом и утичу позитивно на развој социјалне интелигенције, уз правилно вођење васпитача?
(Молим Вас да заокружите само један тачан одговор који одражава Ваше мишљење).
- 1) Да, подржавам у потпуности.
 - 2) Подржавам делимично.
 - 3) Не подржавам тврдњу.

Хвала на сарадњи и издвојеном времену!

